

Пономаренко Т.М.,

Науковий співробітник лабораторії методичного забезпечення  
безперервної системної освіти школа-внз Харківського національного  
педагогічного університету імені Г.С.Сковороди

## ЗАРУБІЖНА ЛІТЕРАТУРА В КУРСІ ДИТЯЧОЇ ЛІТЕРАТУРИ У ВНЗ

У сучасному суспільстві зростає кількість громадян, які вільно володіють іноземними мовами, але майже не знають і не розуміють традицій, світогляду народу, мову якого вивчають. Це впливає на ефективність використання мови для обміну інформацією та встановлення контактів, на досягнення порозуміння і співпраці між країнами і народами. Знайомство з зарубіжною літературою в початковій школі є одним з шляхів, який дозволяє сформувавши сприйняття літератури та культури інших народів. Актуальним для сучасної загальноосвітньої школи є вивчення зарубіжної літератури в контексті діалогу культур, коли учень не критикує, не висміює іншу культуру, а робить спробу прийняти її як можливий варіант світосприйняття. В учнів формується міжкультурна компетенція, позитивне відношення до іншого народу, його культури, відносин, що сприяють розвитку взаєморозуміння, толерантності.

На думку одного з дослідників зарубіжної літератури Є.Брандіса, “у зарубіжних творах пізнаються країни, їх устрій, навіть історичні події та особи, проблеми та явища, такі як: соціальні відносини, школа, екологія та багато іншого” [5, 600].

Проблемою знайомства з зарубіжною літературою, вивчення літератури інших народів займалися і займаються багато вчених, філологів, літературознавців, письменників та перекладачів: Є.Брандіс, Л.Брауде, Т.Габбе, Н.Демурова, М.Добролюбов, Є.Еткінд, С.Маршак, К.Чуковський, Н.Шерешевська, М.Яснєв та інші.

К.Д.Ушинський вважав, що найголовніша мета вивчення іноземної мови – познайомитися з літературою того народу, мову якого вивчає.

С.Маршак працював над проблемою перекладу поезії, К.Чуковський присвятив питанню перекладу зарубіжної літератури цілу книгу “Высокое искусство”, в якому не тільки розкриваються теоретичні засади стосовно даної проблеми, а й висвітлено декілька критичних питань щодо розповсюджених перекладів минулого століття.

Питаннями зарубіжної літератури займалися багато вчених. Однак, ще залишаються питання для подальшого вивчення: проблеми відбору літератури, вибір найкращого перекладу.

У чинних підручниках з читання для початкової школи (упор. О.Я.Савченко) зарубіжна література представлена 18 творами. Це фольклорні та літературні твори Великобританії, Німеччини, Швеції та інших країн. Учитель повинен бути обізнаний з культурою цих країн для того, щоб

допомогти учням правильно зрозуміти світогляд, звичаї інших людей. Взаємозв'язок культур різних народів потребує глибокого вивчення. Оптимальним способом їх вивчення в початковій школі можливо лише при порівнянні, тому що якщо особливості мов різних народів можна спостерігати вочевидь, то відмінності між культурами спостерігаються тільки при їх співставленні. Взаємодія контактуючих культур залежить від того, як представники різних культур розуміють і сприймають один одного. Це залежить і від світогляду народів, їх звичаїв, цінностей. Часто культурні відмінності представниками різних країн сприймаються негативно, іноді навіть шокують.

Ознайомлюючи дітей з літературою інших народів, педагог стикається з проблемою, коли учням незрозумілі слова, звичаї, іноді їм незрозумілий сюжет, навіть не подобається зміст. Поінформованість про культуру іншого народу дає можливість більш глибокого розуміння, коли людина розуміє не поверхнево і не лише значення фраз, а весь той зміст, який вкладається в нього, враховуючи національні особливості. Як у спілкуванні, так і ознайомленні з літературою інших народів, потрібно сприймати не буквральність фраз, а звертати увагу на те, що вони можуть означати, тобто, читати “міжрядків”. Усе це допомагає краще сприймати твори художньої літератури, більш емоційно відчувати її вплив.

Перекладна література завжди мала велике значення в дитячому читанні. Вона “впливає на формування свідомості та естетичних смаків у дітей та підлітків. Тому керівництво читанням і підбір літератури для рекомендації юним читачам – задача серйозна і важлива в педагогічному значенні” [1, 10].

У курсі дитячої літератури для студентів факультетів початкового навчання та дошкільного виховання передбачено знайомство з деякими творами зарубіжної дитячої літератури.

Метою цього розділу курсу є знайомство з зарубіжною дитячою літературою в співставленні з вітчизняною з урахуванням країнознавчого аспекту (коли звертається увага на риси, притаманні цьому народові), ознайомлення з найкращими зразками творів та творчістю відомих письменників, з кращими літературними перекладами творів. Студенти вчаться обрати серед великого розмаїття літератури якісні зразки перекладів.

Оскільки в багатьох школах України вивчають англійську, німецьку і французьку мови, в цьому курсі більш докладно розглядається література цих країн.

Знайомство з англійською літературою починається з англійського фольклору та найвідомішої збірки фольклору Англії – “Вірші матінки Гусині” (“Mother Goose’s Rhymes”) У збірку ввійшло багато пісеньок, які навіть не призначались дітям. І „дитячими” їх стали називати на початку ХІХ століття. У збірці більшість віршів гумористичні, проте деякі з них мають глибокий повчальний зміст. Їх ще називають пісеньками, хоча ця назва досить умовна, оскільки вони зовсім не призначались для співу. Ці віршики іноді розповідають співучо, скоромовкою або як кому подобається. Наприклад, пісенька “Котик-Воркотик”

- Котику-Воркотику,  
йдеш ти звідкіля?  
- У палаці був я,  
бачив короля!

- Котику-воркотику,  
що ж ти там робив?  
- Я під ліжком мишку  
мало не схопив!  
(Переклад Н.Забіли)

Особливим жанром англійської літератури є лімерики.

Серед англійських пісеньок зустрічаються цікаві, дивні, веселі вірші про диваків, їхні пригоди та різну нісенітницю – лімерики. У північній Ірландії є місто Лімерик, де жили колись великі фантазери. Вони складали вірші, забавлянки в чотири рядки – лімерики. У кожному рядку відбувається щось смішне, безглузде. Наприклад:

Жив на дереві дід, а бджола  
Все до нього, вреднюча, гула.  
Хтось питає: - Дзижчить?  
Та уже ж не мовчить!  
Це ж звірюка якась – не бджола!  
(пер. О.Мокровольського)

Дослідники вважають, що назва цих дивних віршиків з'явилася від звичаю співати їх, обов'язково додаючи повтор "Чи поїдете ви в Лімерик?" -

Лімерики складаються за певними правилами:

1. Послідовність рим така: аа (вв) а.
2. У першому рядку вказаний герой, звідки він.
3. Другий, третій, четвертий рядок розповідають про героя та незвичайні події, які з ним трапились.

Найбільш відомим автором лімериків був Едвард Лір (1812-1888) – англійський поет та художник-пейзажист. Хоча подальшому поколінню він відомий як один з найбільших представників поезії нісенітниці, головним його заняттям був пейзажний живопис. За життя автора вийшли чотири томи творів: "Книга нісенітниць", "Нісенітні пісні, історії, ботаніка і азбуки", "Ще нісенітниця, малюнки, вірші, ботаніка та інше", "Вірші, щоб посміятись: Четверта книжка нісенітної поезії, пісеньок, ботаніки, музики та інше". Найбільший вклад Е.Ліра в поезію – це лімерики і нісенітниця. Ось, наприклад:

Ноги у чоловічка з Іклі,  
До ходи швидкої звиклі.  
Загнуздав черепаху

І подавсь горопаха  
До Карнака поволеньки з Іклі.  
(пер. О.Мокровольського)

Вивчення німецького фольклору пов'язано з іменами відомих німецьких вчених-збирачів фольклору братів Грімм. Вони багато зробили для вивчення середньовічної німецької літератури, та не меншою заслугою їх стало видання збірки народних казок. Брати Грімм зібрали та обробили велику кількість казок, легенд, народних переказів. Вони випустили "Німецьку міфологію", яка дала початок одному з напрямків у вивченні народної творчості.

Тексти казок братів Грімм поєднують в собі наукову достовірність та авторське єдинство поетичного стилю. [2, 45] Своєрідність цих казок і в тому, що в ній людськими якостями - говорити, мислити, діяти – наділені не тільки тварини і рослини, а також неживі предмети, які до того ж пересуваються з місця на місце. На основі текстів казок братів Грімм розглядаються особливості німецької літератури, країнознавчі аспекти.

Популярними є і німецькі народні пісеньки, в яких також відображена своєрідність цього народу. Тому пісеньки теж пропонується для знайомства з особливостями країни. Одним з важливих елементів, в яких можна побачити країнознавчі особливості, є імена. Це можна розглянути на прикладі наступного твору:

#### Гімпелхен і Пімпелхен

Гімпелхен і Пімпелхен  
Полізли на горбок.  
Цей меншенький був гноми,  
А той – домовичок.

Сиділи довго на горбку  
Вони поміж квітками –  
Туди-сюди, сюди-туди  
Кивали ковпачками.

На триста сорок восьмий день  
Набридло їм кивати,  
І Гімпелхен та Пімпелхен  
В горбочок влізли спати.

Ще й досі там вони, мабуть.  
Тихенько! Чуєте? Хропуть:  
- Х-х-х, х-х-х-, х-х-х...

(пер. І.Малковича)

Знайомство літературою Франції починається під час вивчення фольклору цієї країни та творчості відомого французького казкаря Шарля Перро.

Зразками найрозповсюдженіших жанрів поетичного французького фольклору для дітей є лічилки, римовані загадки, пісеньки й балади. Як зазначав один з перекладачів французької літератури М.Яснєв, головна мета кожного перекладача – зберегти оригінальність стилю, мови, збереження своєрідного гумору кожної країни, так, щоб це було зрозуміло, що пісенька є саме французькою. “У Франції все починається і закінчується піснями. Звичайно, що й основний корпус дитячого фольклору – пісенний.”:[3]

Трое гуляк

В полі гуляли  
Трое гуляк,  
Після прогулянки  
Чхали ось так:  
- Апчхи!  
- Пчихи!  
- Чхи!

(пер. А.Григорука)

Французькі народні казки нерідко схожі на казки інших народів світу, - особливо ті, в яких діють тварини. Проте у французьких казках не так багато всіляких чарівних та потойбічних сил.

Здавна у Франції заведено видавати казки за провінціями, через те, що у кожному куточку казки відрізняються одна від одної предметами побуту, звичаями, іменами.

Французький казкарь Ш.Перро вважається засновником літературної казки. Він є автором першої збірки французьких казок “Історії та казки минулих часів з повчанням”. Друга назва цього твору – “Казки матінки Гусині”, через деякий час була запозичена як назва збірки англійського фольклору – “Вірші матінки Гусині”. У цю збірку увійшло 11 казок Ш.Перро, з них три були віршованими.

Під час знайомства з творчістю Ш.Перро для студентів є цікавим те, що оригінальний варіант казок автора дещо відрізняється від звичного нам сюжету. Наприклад, казка “Червона шапочка” насправді закінчується трагічно, а казка “Зачарована красуня” має продовження.

Знайомство з зарубіжною літературою для сучасних дітей найчастіше відбувається завдяки перекладацькій діяльності великої кількості письменників. Тому і в роботі над текстом належна увага приділяється і перекладачам, а саме: Н.Забілі, І.Малковичу, С.Маршаку, С.Михалкову, К.Чуковському – в англійській літературі; Т.Габбе, Г.Петнікову, Є.Поповичу, С.Сакидону - в німецькій літературі; В.Берестову, Т.Габбе, А.Григоруку, Р.Терещенку, М.Яснєву –у французькій літературі.

Оскільки “переклади з іноземних мов – найважливіший засіб обміну культурними цінностями, засіб, який допомагає зближенню та взаєморозумінню народів”, а “точність передачі змісту і форми оригіналу без усіякого насилля над рідною мовою – один з найважливіших принципів, якого дотримуються перекладачі”, то важливим питанням літературної освіти є відбір найкращих перекладачів.

За словами М.Яснова, “переклад фольклору – справа з одного боку цікава, та з іншого боку невдячна. Зрозуміло, що нікому автору не передати в перекладі весь аромат, всю гру, які іноді століттями шліфувалися в мові, приймаючи найбільш точну та специфічно дитячу форму. Тому перед перекладачем фольклору стоять два серйозних завдання: зберегти зміст та гру, закладені в тексті, й передати їх органічними засобами рідної мови.”

Розглядаючи фольклор різних зарубіжних країн, звертається увага на країнознавчі особливості, порівнюються різні переклади однієї казки, шукаються відмінності.

У світовій літературі є багато казок, сюжет яких схожий між собою, хоча вони відносяться до різних країн. У свою чергу казки з однаковими назвами можуть мати різну кінцівку або сюжет. У літературній спадщині Братів Грімм та Ш.Перро є казки з однаковими назвами: “Червона Шапочка”, “Хлопчик-мізинчик”, “Зачарована красуня” та інші. Ці казки мають схожих героїв чи схожий сюжет, а відмінності в побудові сюжету вказують на те, що казки оброблені різними авторами. Робота на порівняння таких казок спонукає порівнювати, аналізувати.

Взагалі, жанр казки розглядається при знайомстві з літературою кожної країни. Немає жодного народу, література якого б не мала казки. В.С.Сухомлинський писав, що людина найбільш стає Людиною, коли вона слухає або створює казку, вважаючи при цьому, що казка споріднена з грою.

Читання художньої літератури є ефективним засобом вивчення іноземної мови, засвоєння іншомовних слів, сприяє формуванню соціокультурної компетентності, виховує повагу до народу.

Знайомство із зарубіжною літературою відбувається за часовими періодами, паралельно з вивченням української і російської дитячої літератури, для того, щоб студенти усвідомлювали специфіку творів різних століть.

На етапі ознайомлення з зарубіжними творами XIX - XX століття та із сучасною зарубіжною літературою студентам пропонується ознайомитися з творчістю таких авторів, як Г.Х.Андерсен, Дж.М.Баррі, Ф.Баум, Д.Біссет, Гауф, Гофман, Д.Дефо, Р.Кіплінг, Л.Керрол, К.Коллоді, ДЖ.Крюс, С.Лагерльоф, А. Ліндгрєн, А.А.Мілн, Л.Муур, Д.Родарі, Д.Харріс, Т.Янссон, та інші. Особливо виділяється творчість Г.Х.Андерсена та А.Ліндгрєн. Під час ознайомлення з творчістю цих письменників можливі такі види роботи як усний журнал, заочна подорож, тематичні виставки та інше. Цікавими видами роботи є переклад оригінальних фольклорних творів, створення віршованого тексту за дослівним перекладом, створення лімериків.

На заняттях студенти знайомляться з творами, вчать об’єктивно оцінювати ситуацію, запропоновану у творі, виділяти реальне і казкове,

знаходити характерні ознаки іноземної літератури. Безумовно, що в початковій школі проведення занять неможливе без використання ігрових моментів, творчих і пошукових завдань (виставка книжок, інсценування казок, пісеньок, розгадування і складання загадок, конкурс реклами книжки, вікторини, конкурси читців.). Тому студенти виконують аналогічні завдання для того, щоб розуміти, як подати подібний матеріал в початковій школі.

Ознайомлюючись з сучасною зарубіжною літературою, студенти виділяють характерні особливості творів, теми, які актуальні на сучасному етапі.

На нашу думку, вдалим доповненням до вивчення курсу зарубіжної літератури є позааудиторні заняття. Перегляд вистав за мотивами відомих авторів в ляльковому театрі та театрі юного глядача розвиває естетичний смак, спонукає порівнювати, аналізувати. Цьому спонукає і відвідування виставок картин, участь у конкурсі читця, та засіданні Клубу шанувальників поезії тощо.

Таким чином, студенти, виконуючи самостійні, практичні, індивідуальні роботи, знайомляться з творами зарубіжної літератури.

Проте під час роботи над ознайомленням з зарубіжною літературою у студентів виникало ряд проблем: під час порівняння перекладів казок, виділення цікавих фактів з біографії, підготовки розповіді про письменника для дітей, виділення головного з великого за обсягом об'єму інформації, що пояснює недостатній рівень сформованості основних умінь роботи з текстом.

На актуальність вивчення цього розділу в курсі дитячої літератури вказує низький рівень обізнаності студентів в розмаїтті зарубіжної літератури. Як показало опитування, більшість студентів на початку курсу не можуть назвати як зарубіжні твори, так і авторів. Проведене анкетування на момент закінчення курсу дитячої літератури показало, що студенти значно поповнюють свої знання і досягають достатнього рівня в обізнаності зарубіжної літератури.

Проте більшість питань залишаються невирішеними, одним з яких є брак часу на знайомство з творами, тому що більшість з них велика за обсягом.

У перспективі розділ зарубіжної дитячої літератури проводити окремим спецкурсом.

Отже, знайомство студентів із зарубіжною літературою є актуальним, продуктивним і потребує постійного розвитку. Недарма Є.Брандіс вважав, що «переклади з іноземних мов – найважливіший засіб обміну культурними цінностями, засіб, який допомагає зближенню і взаєморозумінню народів.»

#### Література:

1. Брандіс Е. От Эзопа до Джанни Родари. - М.:Просвещение, 1965.-311с.
2. Будур Н.В. и др. Зарубежная детская литература: Учеб. пособие для студ. сред. и высш. пед. учеб. заведений / Н.В.Будур, С.И.Иванова, С.А.Николаева, Т.А.Чеснокова. – 2-е изд., стереотип. – М.: Издательский центр «Академия», 2000. – 304с.

3. Зарубежная детская литература: Ученик для студентов бобл. Фак. ин-тов культуры / Сост. И.С. Чернявская. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Просвещение, 1982. – 559с., ил.
4. Нефедова Л.К. Мир детства в стихах Матушки Гусыни // Начальная школа – 2007 - № 1 – С. 124 – 128
5. Путешествия дядюшки Тик-Так и др. сказки совр. Зар. Писателей: пер. с англ., исп., кит., ит. / сост. и послесл. Н.Шерешевской. – М.: Правда, - 1989. – 608с.
6. Стихи Матушки Гусыни: Сборник / Составл. К.Н.Атаровой. – На англ. и русск. яз. – М.: ОАО Издательство «Радуга», 2002. – 384с.

#### Анотація

В статті розглянуто питання про знайомство студентів з курсом зарубіжної літератури. Названо прізвища вчених, які займалися питаннями даного напрямку. Розкриті основні поняття англійської, німецької, французької літератури в області фольклору. Звернено увагу на авторів творів цих країн. Вказано проблеми, на які слід звернути увагу в майбутньому.

#### Summary

In clause the questions on acquaintance of the students to a rate of the foreign literature are considered. The surnames of the scientists are named which were engaged in a question of the given direction the basic concepts of English, German, French literature in областе of folklore Are opened. The attention to the authors of products тэтих of the countries is inverted. The problems are specified, to which it is necessary to pay attention in the future.

Ключові слова: зарубіжна література, англійський, французький, німецький фольклор, народні пісеньки, казка, країнознавчі елементи.

**Key words:** The foreign literature, English, French, German folklore, national songs, fairy tale, features of the different countries.

Одним з основних занять для дітей дошкільного віку та молодшого шкільного віку є твори народної творчості та фольклору: дитячі народні пісеньки, лічилки, ігри, казки. Все це допомагає дітям краще зрозуміти культурну спадщину народів різних країн. Безумовно, зразки таких творів є в літературних спадщинах кожної з країн.